TÜRKİYE'DE SOSYAL BİLGİLER ALANINDA VATANDAŞLIK EĞİTİMİNE YÖNELİK YAPILAN NİTEL ARAŞTIRMALARIN ANALİZİ (2010-2020)

ANALYSIS OF THE QUALITATIVE STUDIES ON CITIZENSHIP EDUCATION IN THE FIELD OF SOCIAL STUDIES IN TURKEY (2010-2020)

İrem NAMLI ALTINTAŞ[1] Çiğdem KOZANER YENİGÜL[2]

Başvuru Tarihi: 28.11.2020 Yayına Kabul Tarihi: 21.04.2021 DOI: 10.21764/maeuefd.832868

(Araştırma Makalesi)

Özet: Bu çalışmada vatandaşlık eğitiminde nitel olarak yapılan çalışmaların belirlenmesi ve bir toplumsal güç olarak vatandaşlık eğitiminin yorumlayıcı bir yaklaşımla inceleme eğilimini araştırmak, konuyla ilgili olarak araştırmacılara yol göstermek amaçlanmıştır. Bu amaçla temel nitel araştırma metodolojisi kullanılan bu araştırmanın verilerini 2010-2020 yılları arasında vatandaşlık eğitimine yönelik lisansüstü tezleri, ULAKBİM ve ERIC veri tabanında yer alan araştırma makaleleri oluşturmuştur. Bu kapsamda 24 lisansüstü tez ve 44 makale incelenmiştir. İncelenen çalışmaların yıllara göre dağılımı kullanılan nitel araştırma desenleri, vatandaşlık eğitimi ile ilişkilendirilen konular, çalışma grupları ve dokümanların dağılımı, veri toplama araçları incelenmiştir. Elde edilen veriler iki araştırmacı tarafından belirlenen ölçütlere gör içerik analiziyle yorumlanmış ve sayısal değerleri grafiğe dönüştürülmüştür. Araştırma sonucunda, nitel desende vatandaşlık eğitimine yönelik 2018-2019 yıllarında yapılan tez çalışmalarında artış olurken, makale çalışmalarında azalma görülmüştür. Vatandaşlık eğitimi ile ilgili çalışan araştırmacıların vatandaşlık eğitimini toplumsal bir güç olarak görmedikleri ve konuyla ilgili araştırma desenlerini yeterince ayrıntılandıramadıkları sonucu ortaya çıkmıştır.

Anahtar Sözcükler: *Nitel araştırma, vatandaşlık eğitimi, sosyal bilgiler eğitimi, tez ve makale değerlendirme*

Abstract: This study; it is aimed to determine the qualitative studies carried out in the field of citizenship education, investigate the tendency to study citizenship education as a social force utilizing an interpretative approach, and to guide the researchers on the subject. The data of this study, in which the basic qualitative research methodology was used, comprised graduate theses completed and the research articles published in the field of citizenship education between 2010 and 2020 and which are available in the databases of Turkish Academic Network and Information Center (ULAKBIM) and Education Resources Information Center (ERIC). In this context, 24 graduate theses and 44 articles were reviewed. The distribution of these studies by years of publication, the qualitative research designs used in these studies, the issues that have been associated with citizenship education in these studies, study groups included, and the distribution of documents as well as the data collection tools utilized in these studies were examined. The data obtained as a result of this study were interpreted via content analysis based on the criteria determined by two researchers, and the numerical values of these data were graphed. In conclusion, an increase was observed in the number of theses conducted in the field of citizenship education via qualitative design during the years of 2018 and 2019, whereas a decrease was observed in the overall number of articles. It has also been concluded that researchers that have studied citizenship education have not viewed citizenship education as a social force and that they could not elaborate their research designs on the subject sufficiently.

Keywords: *Qualitative study, citizenship education, social studies education, thesis and article review*

[1] Dr. Öğretim Üyesi, Isparta Süleyman Demirel Üniversitesi, Eğitim Fakültesi Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Sosyal Bilgiler Öğretmenliği Bölümü, iremaltintas@sdu.edu.tr, ORCID ID: 0000-0002-3398-5366

[2] Öğr. Gör. Dr., Başkent Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Temel Eğitim Bölümü, Sınıf Öğretmenliği Programı, ckozaneryenigul@baskent.edu.tr, ORCID ID: 0000-0003-3849-3843

Giriş

Vatandaşlık eğitimi ailede başlayan okullarda devam eden, birey ve toplum arasındaki ilişkinin sonucu olarak hak ve sorumlulukların nasıl yerine getirileceği konusunda bilgi ve beceri kazandıran bir süreçtir. Vatandaşlık eğitiminin temel amacı, bireylerin etkin, bilgili ve sorumlu vatandaşlar olmalarını sağlamaktır (Çelik & Öztürk, 2019). Kapsam ve nitelik olarak vatandaşlık eğitimi ülkeden ülkeye değişiklik gösterebilir. Ülkenin hedefleri ve yetiştirmek istediği insan tipi bu anlamda vatandaşlık eğitimini de etkilemektedir (Hablemitoğlu & Özmete, 2012). Kısaca devletler kendi yönetim sistemlerine uyan ve bunun devamlılığını sağlayan bireyleri yetiştirmeyi amaç edinir (Üstel, 2016). Vatandaşlık ve vatandaşlık eğitimi eğitim ve öğretimde en genel amaç olarak düşünülebilir.

Vatandaşlık eğitimi yaklaşımı, amaçları ve içeriği ülkeden ülkeye farklılık göstermekle beraber disiplinlerarası yaklaşımı benimseyen ülkelerde sosyal bilgiler dersi içeriğinde gerçekleştirilmektedir (Şiraz & Bay, 2020). Sosyal bilgilerin en kapsamlı amacı etkili vatandaş yetiştirmedir. Sosyal bilgiler dersi aracılığıyla öğretim programının özel amaçlarında ifade edildiği gibi "Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olarak vatanını ve milletini seven, haklarını bilen ve kullanan, sorumluluklarını yerine getiren, millî bilince sahip birer vatandaş olarak yetişmeleri" amaçlanmaktadır (MEB, 2018). Nitekim Sosyal Bilgiler öğretim yaklaşımlarından en eskisi olan "Vatandaşlık aktarımı olarak sosyal bilgiler öğretimi" yaklaşımıdır. Bu yaklaşım Sosyal Bilgilerin ortaya çıkış amacı ile doğrudan ilişkilidir. Bu yaklaşımdaki amaç, içinde yaşanılan toplumun temel kurumlarını, değerlerini, inançlarını ve öğretilerini telkin ederek mevcut durumun devamın sürmesine olanak sağlamaktır (Barr, Barth, & Shermis, 1978). Böylece sosyal bilgiler dersi vatandaşlığın gerektirdiği, bilgi, beceri ve tutumlara sahip bireyler yetiştirme sorumluluğunu üstlenmiştir. Sosyal bilgiler etkin vatandaş yetiştirme amacıyla sosyal ve beşeri bilimlerin konu ve kazanımlarını içeren bir programdır.

Sosyal bilimler alanında temel bir yaklaşım bulmak oldukça zordur. Birden fazla, belirli araştırmaları ortaya çıkarmaya yardımcı paradigma vardır. Kişisel deneyimler, bulunduğunuz konum (meslek, unvan vs.), kültürel çerçeve, analitik düşünme becerisi vs. nitel araştırmanın özelliklerini etkileyebilir. Dolayısıyla nitel araştırma; belirli olgu ve olayları belirli bir bakış açısıyla yansıtma misyonunu üstlenir. Özellikle sosyal bilimler söz konusu olduğunda yüzlerce bakış açısı geliştirilebilir.

Nitel araştırmayı insanın, kendi çabasıyla biçimlendirdiği toplumsal sistemlerin derinliklerini keşfetmek üzere geliştirdiği bilgi üretme yollarından birisi olarak tanımlamak mümkündür. Sosyal bilimlerin giderek daha fazla özerkleşmesi ve kendine özgü araştırma yöntemleri geliştirmesi, aynı zamanda nicel araştırma yaklaşımlarının, merkezinde insanın var olduğu sosyal gerçekliği açıklamada yetersiz kalması gibi nedenlerle nicel araştırma yöntemlerinin sosyal bilimler içerisindeki görece ağırlığı azalmaya başlamıştır (Yıldırım, 1999). Pozitif bilimlerin genellemeye özgü nicel araştırma yönteminden farklı olarak nitel araştırma, insana özgü bireysel özelliklerin farklı ve derin doğasına odaklanır. Bu bağlamda nitel araştırmacılar genellemelerden ziyade bilginin derinliği ve özgünlüğünün önemli olduğu iddiasını savunur. Büyük örneklemler yerine daha küçük çalışma gruplarından elde edilen derin ve özellikli verilere odaklanır. Nitel araştırma bu yönü ile nicel araştırmanın insanı genellemeler içinde göz ardı edebilen doğasına bir eleştiri de getirmektedir (Baltacı, 2019). Sosyal olgular, sosyal davranışı belirleyen genellenebilir yasalar üretmek yoluyla değil, bir durumun kendine özgü boyutlarının araştırılması ile anlaşılabilir. Bu anlamda nitel araştırmalar insanın kendisi ve çevresini nasıl algıladığı ve tanımladığını anlamaya yönelik insan merkezli yöntemlerdir (Ekiz, 2004).

Alanyazına bakıldığında araştırmacılara yardımcı olmak amacıyla Türkiye'de doktora ve yüksek lisans tezlerinin analizinin yapıldığı görülmektedir. Bu değerlendirme çalışmalarının ana konusu elinizdeki araştırmaya paralel olarak; değer eğitimi (Gündüz, Zuhal, & Büyükkarcı, 2017) ve sosyal bilgiler eğitimi ile ilgili yapılan çalışmaların analizi şeklinde olmuştur (Dilek, Baysan, & Öztürk, 2018; Haçat - Oğuz & Demir, 2018; Tarman, Acun, & Yüksel, 2010). Vatandaşlık eğitimi ile ilgili çalışmaların analizi de son dönemlerde yapılmıştır (Kuş & Yakar, 2017; Sarı & Taşer, 2018). Bu çalışmalar, yalnız makale ya da yalnız yüksek lisans ve doktora tezleri üzerine yapılmıştır. Ayrıca nitel araştırmaları incelemek üzere tasarlanmamıştır. Bu çalışmanın nitel yöntemleri inceleme konusundaki boşluğu dolduracağı düşünülmektedir.

Bu çalışmanın genel amacı Türkiye'de vatandaşlık eğitimi ile ilgili eğilimleri araştırması ve bu vesileyle konuyla ilgili çalışmaların yapılması adına farklı araştırmaları alanları açmaktır. Özel olarak amacı ise vatandaşlık eğitimi alanında çalışmalar yapan araştırmacılara yardımcı olmaktır. Bu amaçla uluslararası veri tabanı olan EBSCO ile Ulusal veri tabanı olan ULAKBİM veri tabanında vatandaşlık eğitimindeki nitel çalışmalar taranmıştır.

Bu çalışmada vatandaşlık eğitiminde nitel olarak yapılan çalışmaların belirlenmesi ve bir toplumsal güç olarak vatandaşlık eğitiminin yorumlayıcı bir yaklaşımla inceleme eğilimini araştırmak, konuyla ilgili olarak araştırmacılara yol göstermek amaçlanmıştır. Buna amaca doğrultusunda;

1. Türkiye'de 2010-2020 yılları arasında ne sıklıkla vatandaşlık eğitimi ile ilgili çalışmaların nitel araştırma deseni ile birlikte yürütülmüştür?

2. Türkiye'de vatandaşlık eğitimi alanında yapılan çalışmalarda araştırmacıların konuyla ilgili dikkat çektiği sorunlar nelerdir?

3. Bu sorunları ele alırken hangi nitel yöntemler kullanılmıştır?

4. Hangi çalışma grupları ile çalışılmıştır?

5. Hangi araştırma materyalleri ile çalışma yapılmıştır?

6. Hangi veri toplama araçlarını kullanılmıştır? sorularına cevap aranmıştır.

Yöntem

Araştırmanın Modeli

Bu araştırmada nitel araştırma metodolojisi kullanılmıştır. Bilindiği gibi nitel araştırma sosyal bilimlerde toplumsal durumlar ya da sorunlarla ilgilenmek adına durumları tespit eder, yorumlar (Yıldırım, 1999). Bu araştırmada da nitel araştırma desenleri kullanılan vatandaşlık eğitimi çalışmaları incelenmiştir. Nitel araştırmanın sosyal bilim sorunları ile ilgilendiği düşünüldüğünde vatandaşlık eğitimi gibi toplumsal bir konuyla da ilgilenmesini beklemek gerekir. Nitel araştırma, doğası gereği konulara farklı bakış açıları sunarak bir değerlendirme yapar. Birey ve toplumu yakından ilgilendiren bir durum olan vatandaşlık eğitimi ise bu çalışmada Türkiye'deki akademisyenlerin ne derece dikkatini çektiği ile ilgili olarak yorumlanmaktadır.

Veri seçimi ve kriterleri. Bu araştırmada ilgili çalışmalar taranırken aşağıdaki ölçütler dikkate alınmıştır:

- 2010-2020 yılları arasında
- Nitel araştırma yöntemleri ile,

- Konu olarak vatandaşlık ve sosyal bilgiler eğitimini kapsaması, dolayısıyla anahtar kelimelerin vatandaşlık eğitimi, sosyal bilgiler ve nitel araştırma olması,
- Veri toplama aracı olarak görüşme, gözlem ya da doküman incelemesi kullanılması,
- Çalışmanın Türkiye'de yapılması,
- Makaleler için Uluslararası indeks olarak kabul edilen EBSCO ve ulusal indeks olarak kabul edilen ULAKBİM veri tabanında taranıyor olması.
- Tez çalışmaları için YÖK-TEZ merkezinde erişim izni olması ölçütleri aranmıştır.

Verilerin analizi. Araştırmada elde edilen verilerin değerlendirilmesinde içerik analizi tekniği kullanılmıştır. İçerik analizinde temel amaç, toplanan verileri açıklayabilecek kavramlara ve ilişkilere ulaşmaktır. Temelde yapılan işlem, birbirine benzeyen verileri belirli kavramlar ve temalar çerçevesinde bir araya getirmektir (Yıldırım & Şimşek, 2005). Bu teknikte, bulunan araştırmaların içindeki nitel araştırma ve vatandaşlık eğitimi ile ilgili konulardaki anahtar kelimeler araştırmanın amacına uygun olarak taranmıştır. Bulunan kategoriler, nitel araştırma ve vatandaşlık eğitimi ile doğrudan ilgilidir. İlk olarak kategoriler belirlenmiş ve dokümanlar incelendikçe geliştirilmiştir. Makale ve tezlerin yayın yılı, konusu, çalışma grubu/araştırma materyali, veri toplama aracı ve analiz yöntemi incelenerek kodlamalar yapılmıştır.

Geçerlik ve güvenirlik. Bu çalışmada geçerlilik ve güvenilirlik çalışmaları için aşağıdaki yollar takip edilmiştir:

- Çalışmanın amacı ve araştırma soruları açık bir şekilde ifade edilmiştir.
- İncelenen makale ve tezlerin çalışmaya dahil olma nedenleri açıklanmıştır.
- Vatandaşlık eğitimi ile ilgili ulaşılan çalışmaların sayısı açıklanmış ve görsel olarak sunulmuştur.
- Araştırmaya dahil edilen çalışmaların nitel desenleri, alanları, örneklemleri verilmiştir.

Araştırmaya dâhil edilen bilimsel çalışmaların kodlamaları esnasında araştırmacılar tarafından geliştirilen veri kontrol formu oluşturulmuştur. Bu form üzerinde elde edilen veriler iki araştırmacı tarafından denetlenmiş fikir birliğine varılan makale ve tezler değerlendirmeye alınmıştır. Çalışmada kullanılan makale ve tezler araştırmacılar tarafından belirlenmiş ve yine araştırmacılar tarafından içerikte aranacak bölümlere göre iki adet tablo oluşturulmuştur.

Birinci tablo YÖK veri tabanında 2010-2020 yılları arasında erişim iznine açık yüksek lisans ve doktora tezlerine ait istenen verilerdir. Örneğin araştırmaların yılı, üniversitenin adı, ilişkilendirilen konu, nitel araştırma deseni, veri toplama araçları, analiz yöntemi, çıkarılan sonuç yazılmıştır. Diğer araştırmacı ise ERİC ve ULAKBİM veri tabanında 2010-2020 yılları arasında vatandaşlık eğitimi ile ilgili Türkiye'de yapılan çalışmaları incelemiştir. Bu çalışmaları ikinci tabloya yansıtmıştır. Araştırmanın yılı, ilişkilendirilen konu, nitel araştırma deseni, araştırma grubu ya da materyali, analiz yöntemi ve çıkarılan sonuç yazılmıştır. Daha sonra bu tablolar araştırmacılar arasında değiştirilerek kontroller sağlanmıştır.

Bulgular

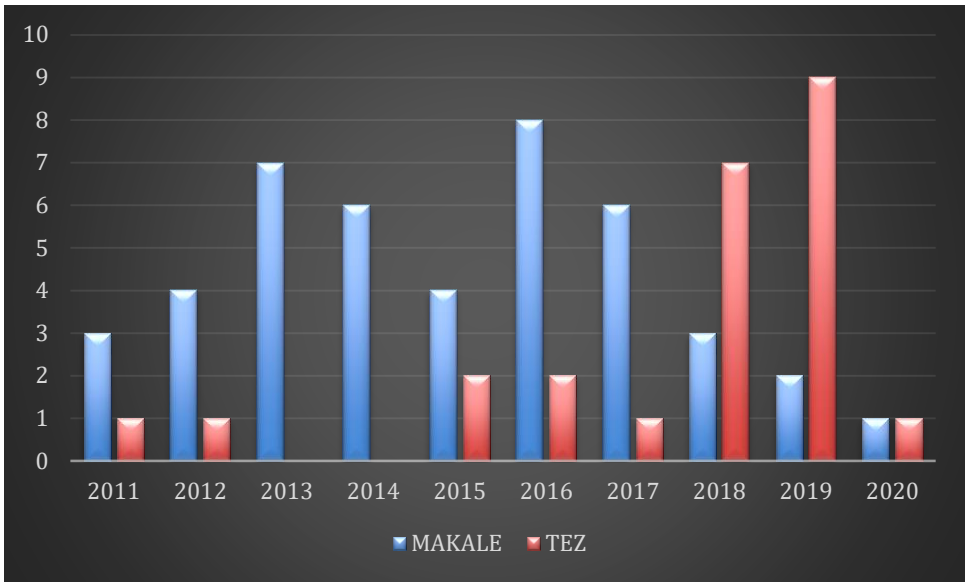
Araştırmanın bu bölümünde incelenen nitel çalışmalara ait bulgular sunulmuştur. Bulguların sunumunda sayısal değerler yayın türlerine göre verilmiştir. Diğer veriler ise içerik analizine uygun bir şekilde yalnızca dağılım olarak verilmiştir. Veriler, karşılaştırmalı olarak sunulurken elde edilen bulgular da açıklanmıştır.

Tablo 1

Nitel Vatandaşlık Eğitimi Araştırmalarının Yayın Türüne Göre Dağılımı

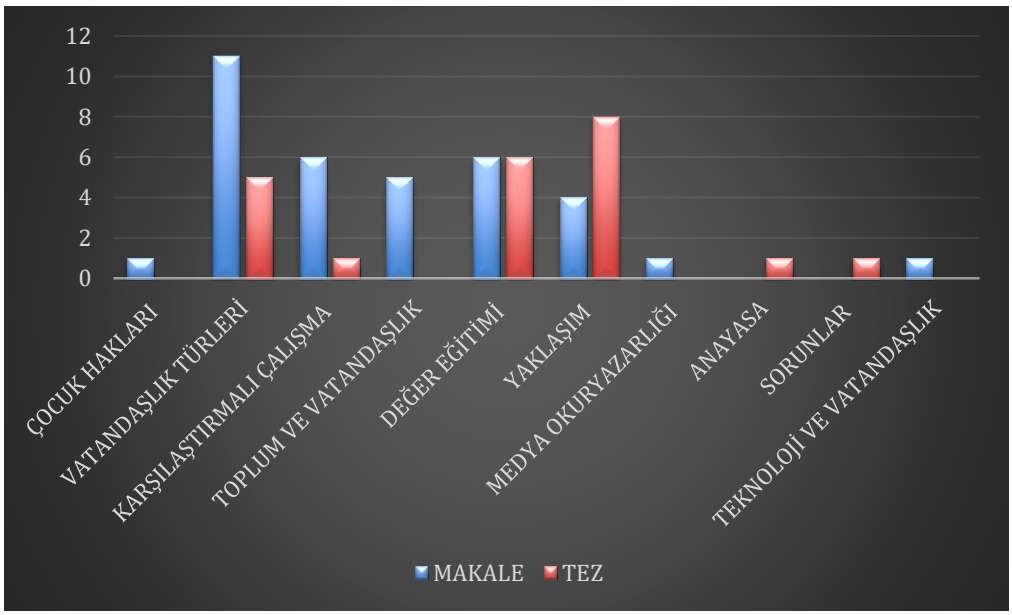
Doküman	f
Makale	44
Yüksek Lisans tezi	20
Doktora Tezi	4

Tablo 1'e göre vatandaşlık eğitiminde nitel olarak yapılan tez çalışmaları 24 adet olup bunların 20'si yüksek lisans tezi 4'ü doktora tezidir. Bu çalışmalar içinde 44 adet salt nitel araştırma deseni kullanılarak oluşturulmuş vatandaşlık eğitimi makaleleri bulunmaktadır.

Şekil 1. Nitel araştırma deseni ile yapılan çalışmaların yıllara göre dağılımı

Şekil 1'e göre vatandaşlık eğitimi ile ilgili nitel desende yapılan bilimsel çalışmalar 2011-2020 yılları arasında yapılmıştır. Genel olarak bakıldığında 2018-2019 yıllarında nitel desende vatandaşlık eğitiminde yapılan tez çalışmalarının sayısında artış olurken makale sayısında bir azalma görülmüştür. Bununla birlikte en fazla makale (8) 2016 yılında yazılırken en fazla tez çalışması 2019 (9) yılında yapılmıştır. En az makale (1) 2019 ve 2020 yıllarında yapılırken 2013 ve 2014 yıllarında da konuyla ilgili hiç tez yapılmamıştır. En az tez (1) 2011, 2012, 2017 ve 2020 yıllarında yapılmıştır.

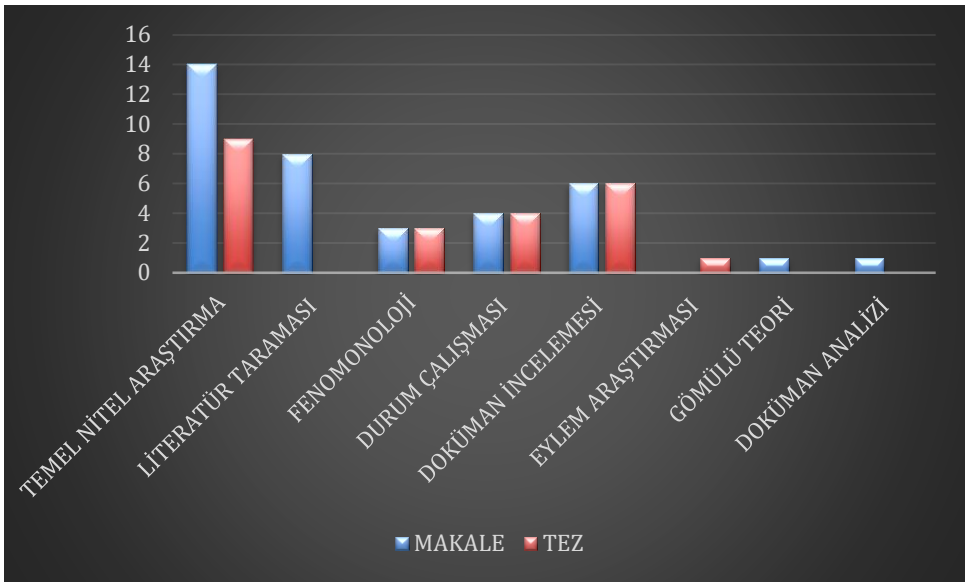

Şekil 2.Vatandaşlık eğitimi alanında nitel desende yapılan çalışmalarda ilişkilendirilen konular

Şekil 2'ye göre vatandaşlık eğitimi bilimsel araştırmalarda nitel desende çocuk hakları, vatandaşlık türleri, karşılaştırmalı çalışmalar, toplum ve vatandaşlık, değer eğitimi, yaklaşımlar, medya okuryazarlığı, anayasa ve vatandaşlık eğitiminde sorunlar, teknoloji ve vatandaşlık konuları ile ilişkilendirilmiştir. Bu çalışmada, araştırmacıların çalışılan konular üzerindeki kodlama uyuşmaları şu şekilde belirlenmiştir: dijital vatandaşlık, küresel vatandaşlık, milliyetçi vatandaşlık gibi türler bu çalışmada vatandaşlık türleri adı altında toplanmıştır. Vatandaşlık eğitimlerinin veya programlarının ülkelere arası veya yıllar arasında karşılaştırılması bu çalışmada karşılaştırmalı çalışmalar olarak kodlanmıştır.

Vatandaşlık eğitiminin toplumu bilinçlendirme konusundaki yaklaşımları bu çalışmada toplum ve vatandaşlık olarak kodlanmıştır. Vatandaşlık eğitiminin küresel /milli değerleri verme ile ilişkilendirilmesi değer eğitimi olarak; Vatandaşlık eğitim ile ilgili bir eğitim modelinin uygulanması ya da önermesi ile ilgili çalışmalar yaklaşım olarak kodlanmıştır. Vatandaşlık ile medya okuryazarlığının doğrudan bağlantısı olduğu düşünülen çalışmalar medya okuryazarlığı olarak kodlanmıştır. Vatandaşlığın hukuki düzlemde gerçekleşen metinler (örneğin insan hakları evrensel bildirgesi, anayasa) ile bağlantısı bu çalışmada anayasa olarak kodlanmıştır. Vatandaşlık eğitiminde ortaya çıkan problemleri konu alan çalışmalar sorunlar olarak kodlanmıştır. Vatandaşların teknoloji ile uyumlu çalışmaları ile ilgili araştırmalar teknoloji ve vatandaşlık olarak kodlanmıştır.

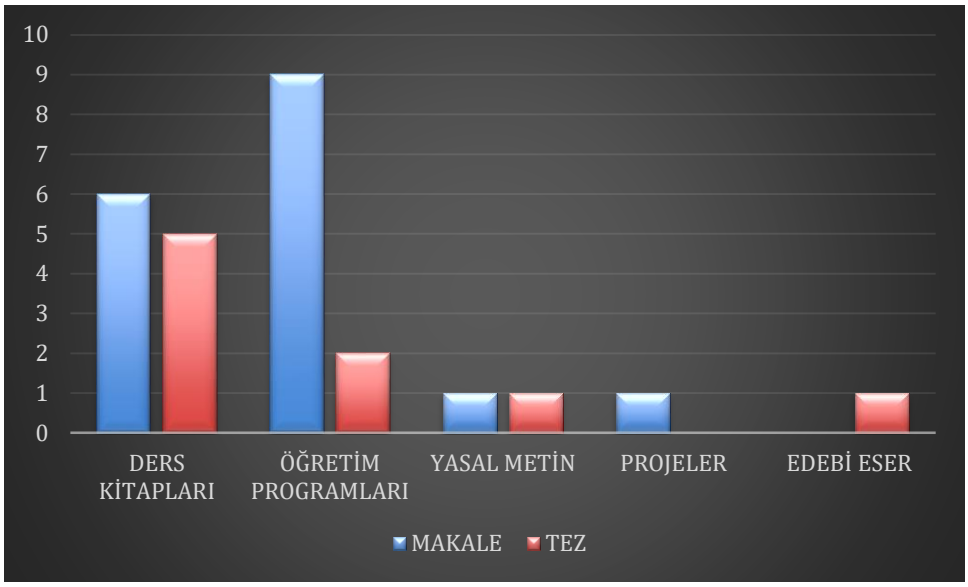
Vatandaşlık eğitimiyle en fazla ilişkilendirilen konular makalelerde; vatandaşlık türleri (11), tezlerde ise konuyla ilgili yaklaşım (8) konularıdır. En az çalışılan konuların makalelerde (1) çocuk hakları, medya okuryazarlığı, teknoloji ve vatandaşlık iken tezlerde (1); vatandaşlık eğitimiyle ilgili sorunlar, karşılaştırmalı çalışmalar ve anayasa olduğu söylenebilir. Bununla birlikte tez ve makaleler karşılaştırıldığında nitel desende vatandaşlık eğitimiyle ilgili üzerinde hiç çalışılmayan konular da vardır. Bunlar tezlerde; çocuk hakları, toplum ve vatandaşlık ve medya okuryazarlığı iken makalelerde anayasa ve sorunlar ile ilgili konulardır.

Şekil 3. Vatandaşlık eğitimi alanında yapılan çalışmaların nitel desenlere göre dağılımı

Şekil 3'e göre nitel araştırma deseninde yürütülen vatandaşlık eğitimi çalışmalarının araştırma türleri; temel nitel araştırma, literatür taraması, fenomenoloji, durum çalışması, doküman incelemesi, eylem araştırması ve gömülü teori ve doküman analizi olarak belirlenmiştir.

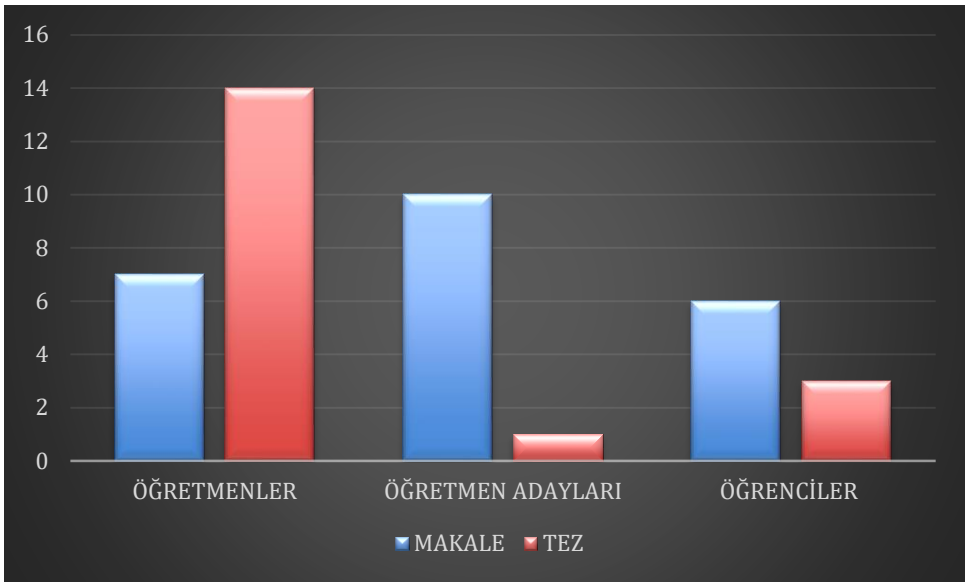
En çok kullanılan nitel araştırma deseninin tezlerde ve makalelerde; temel nitel araştırma olduğu söylenebilir. Sayısal değer olarak bakıldığında temel nitel araştırma deseni makalelerde (14) tezlerde ise (9) olarak belirlenmiştir. En az kullanılan nitel desen ise tezlerde eylem araştırması (1), makalelerde doküman analizi (1) ve gömülü teori (1) olduğu söylenebilir. Bununla birlikte vatandaşlık eğitiminde kullanılmayan nitel desenler de tespit edilmiştir; bunlar tezlerde literatür taraması, gömülü teori ve doküman analizi iken makalelerde eylem araştırması olduğu söylenebilir.

Şekil 4.Vatandaşlık eğitimi ile ilgili yapılan yayınlarda kullanılan dokümanlar

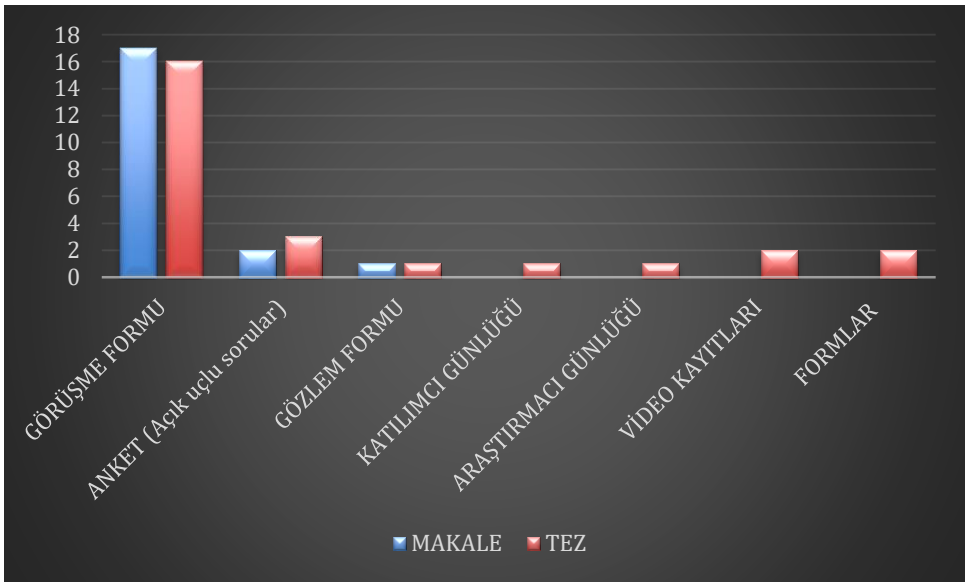
Şekil 4'e göre vatandaşlık eğitimi alanında nitel desende yapılan çalışmalarda doküman olarak ders kitapları, öğretim programları, projeler, yasal metinler, edebi eserler kullanılmıştır. Bu çalışmada nitel araştırma deseninde ve vatandaşlık eğitiminde doküman olarak kullanılan materyaller araştırmacılar tarafından kodlanmıştır. Buna göre sosyal bilgiler, hayat bilgisi, vatandaşlık ve demokrasi olarak geçen ve ilkokul ve ortaokul kademesinde kullanılan kitaplar ders kitapları olarak kullanılmıştır. Aynı derslerin talim terbiye kurulunca kabul edilen programları da öğretim programı olarak kodlanmıştır. Çeşitli kurumlarda ulusal ya da uluslararası bilimsel çalışmaların tamamı bu çalışmada projeler olarak kabul edilmiş, anayasa, insan hakları evrensel bildirgesi ile ilgili yapılan çalışmalar yasal metin olarak kodlanmıştır. Milli Eğitim Bakanlığının 1000 temel eser şeklinde nitelendirdiği çalışmaların vatandaşlık eğitiminde kullanılması bu çalışmada edebi eser olarak kodlanmıştır.

Şekil 4'e göre tezlerde dokuman olarak en fazla ders kitapları (5), makalelerde ise öğretim programı (9) kullanılmıştır. Doküman olarak tezlerde en az yasal metin (1) ve edebi eserler (1) kullanılırken makalelerde ise yasal metine (1) ek olarak projeler (1) kullanılmıştır. Bununla birlikte yapılan çalışmalarda doküman olarak hiç kullanılmayan materyaller de bulunmaktadır. Bunların tezlerde projeler iken makalelerde edebi eser olduğu söylenebilir.

Şekil 5. Vatandaşlık eğitimi ile ilgili yapılan yayınlarda kullanılan çalışma grupları

Şekil 5'e göre vatandaşlık eğitimiyle ilgili nitel desende yapılan çalışmalarda öğretmenler, öğretmen adayları ve öğrenciler olmak üzere 3 grupla çalışılmıştır. Öğretmenler, sosyal bilgiler ve sınıf öğretmenleri; öğretmen adayları, sosyal bilgiler ve sınıf öğretmenliği adayları, öğrenciler ise ortaokul öğrencileri olarak belirlenmiştir. Tezlerde en çok çalışılan grup öğretmenler (14), en az çalışılan grup ise öğretmen adayları (1) olarak belirlenmiştir. Makalelerde en çok çalışılan grup öğretmen adayları (10), iken en az çalışılan grup öğrenciler (6) olarak belirlenmiştir.

Şekil 6. Nitel vatandaşlık eğitimi ile ilgili yapılan yayınlarda kullanılan veri toplama araçları

Şekil 6'ya göre çalışma kapsamında incelenen bilimsel çalışmalarda veri toplama aracı olarak; görüşme formu, anket, gözlem formu, katılımcı günlüğü, araştırmacı günlüğü, video kayıtları ve formlar kullanılmıştır. Tezlerde en çok kullanılan veri toplama aracı görüşme formu (16), en az kullanılan veri toplama aracı gözlem formu (1), katılımcı günlüğü, araştırmacı günlüğü olarak belirlenmiştir. Makalelerde en çok kullanılan veri toplama aracı Görüşme formu (17), en az kullanılan veri toplama aracı gözlem formu (1) dur. Bu çalışmada dikkati çeken husus görüşme ve gözlem formlarının vatandaşlık eğitimi nitel çalışmalarında en fazla ve en az kullanılan veri toplama araçları olmasıdır. Bununla birlikte hiç kullanılmayan veri toplama araçları makalelerde toplanmıştır; bu araçlar: katılımcı günlüğü, araştırmacı günlüğü, video kayıtları ve formlar olarak belirlenmiştir.

Tartışma, Sonuç ve Öneriler

Vatandaşlık Eğitimine Katkıları Bakımından

Sosyal bilgiler eğitimi, vatandaşlık bilgi ve becerilerinin kazandırılması yoluyla etkin bir vatandaş yetiştirmeyi amaçlar. Bu alanda akademisyenlerin ve eğitimcilerin katkılarıyla yapılan çalışmalar vatandaşlık eğitimi konusunda eksiklerin ortaya çıkarılması ve alanı geliştirmeye yönelik uygulamaların yapılması önemlidir. Vatandaşlık eğitimine ve konularına yönelik geçmişte yapılmış araştırmaların analiz edilerek değerlendirilmesinin alana katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Bu çalışmada incelenen vatandaşlık eğitimi ile ilgili çalışmaların çoğunlukla vatandaşlık türleri ve yaklaşımları olduğu göz önüne alındığında araştırmacıların modern çağdaki vatandaşlık eğitimindeki eğilimleri takip ettikleri söylenebilir. Vatandaşlık eğitimine yönelik ulaştıkları çalışmaların vatandaşlık demokrasi ve insan hakları eğitimi üzerinde yoğunlaştığı yapılan çalışmalarda ortaya çıkmıştır.

Alan yazının incelendiği çalışmalar da vatandaşlık eğitimini yöntem ayırmadan sosyal bilgiler eğitimi ile ilgili olarak değerlendirildiği görülmüştür. Örneğin Geçit ve Kartal sosyal bilgilerle ilgili inceledikleri tez çalışmalarında sosyal bilgiler dersinin disiplinler arası bir ders olduğu ile ilgili tezler olduğunu belirtmişlerdir (Geçit & Kartal, 2010). Bu düşünceye paralel olarak bu çalışmada vatandaşlık dersinin sosyal bilgiler dersiyle bağlantılı olduğu ve ele alınan çalışmaların da bu bulguyu desteklediği söylenebilir. Başka bir çalışmada vatandaşlık ve insan hakları konularının programdaki yeri ve belirlenen amaçları gerçekleştirme düzeylerini ele alan tezlerin sayıca fazla olduğu sonucuna ulaşılmış ve vatandaşlık konularının ele alındığı tezlerde öğrencilerdeki

demokratik tutum geliştirme düzeylerinin incelendiğini belirtmiştir (Şahin, Yıldız, & Duman, 2011). Öte yandan Altay sosyal bilgiler eğitiminde yapılan çalışmaların %4.52'sinin vatandaşlık eğitimi ile ilgili olduğunu ortaya çıkarmıştır (Altay, 2020). Bu düşünceye paralel olarak bu çalışmada da salt vatandaşlık eğitimi ile ilgili makalelerin azlığı dikkat çekicidir. Vatandaşlık eğitimi ile ilgili çalışmaların daha spesifik bir alan için değerlendirildiği çalışmalarda sosyal bilgiler eğitiminde vatandaşlık konuları üzerinde durulmuş ve küresel vatandaşlık, dijital vatandaşlık, aktif vatandaşlık gibi vatandaşlık türlerinin yanı sıra vatandaşlık algı ve eğitimi ile ilgili konuların da son dönemde çalışıldığını ortaya koymuştur (Haçat - Oğuz & Demir, 2018). Elinizdeki çalışmada da Türkiye'de yapılan vatandaşlık eğitimi konularında çalışan araştırmacıların vatandaşlık türleri ve eğitimi alanında çalışmalar konusunda eğilimli olduğu sonucu çıkmıştır.

Vatandaşlık eğitimi ile ilgili incelenen çalışmaların sayısı az olmakla birlikte bu çalışmalar elimizdeki çalışmayla paraleldir bu bağlamda yapılan bu çalışmalarda vatandaşlık ve insan haklarına ilişkin tez / makaleler tespit edilmiştir (Oruç & Ulusoy, 2008). Sarı ve Taşer (2018) dijital vatandaşlıkla ilgili inceledikleri tez çalışmalarını %23'ünün nitel olarak yapıldığını ortaya çıkarmışlardır. Bu çalışmada da vatandaşlık eğitimi ile ilgili yapılan tez çalışmalarının makalelere göre azlığı dikkat çekicidir.

Bu çalışmada vatandaşlık ve vatandaşlık eğitimi ile yakından ilişkili konular olan medya okuryazarlığı, anayasa, çocuk hakları konusunda araştırmaların yeterli olmadığı söylenebilir. Bu düşünceye paralel olarak Türkiye'deki vatandaşlık eğitimi ile ilgili çalışmaların öğretim yöntemleri, aktif vatandaşlığa ilişkin tutum ve beceriler, okul kültürü, demokratik yurttaşlık etrafında şekillendiğini belirtmişlerdir. Bu çalışmaya paralel olarak son dönemde vatandaşlık eğitimi ile ilgili çalışmaların öğretim yöntem, tekniklerinde yoğunlaştığına dikkat çekilmiştir (Som & Karataş, 2015). Öte yandan 1994-2010 yılları arasında sosyal bilgiler eğitimi alanında yapılan tezlerin değerlendirildiği bir çalışmada vatandaşlık eğitimine ilişkin hazırlanan tezlerin çoğunlukla program, ders kitabı incelemesi ve öğretmen- öğrenci tutum ve davranışlarının incelendiğini belirtilmiştir (Tarman vd., 2010). Oğuz-Haçat & Demir (2018), 2002-2018 yılları arasında Sosyal bilgiler eğitimi üzerine yapılan doktora tezlerini değerlendirmiş ve vatandaşlık konuları bağlamında gerçekleştirilen çalışmaların, dijital vatandaşlık, vatandaşlık eğitimi, küresel vatandaşlık, vatandaşlık bilinci, vatandaşlık eğitimine yönelik gayrimüslim azınlıkların görüşleri, insan hakları ve vatandaşlık eğitimi uygulamaları gibi konuların öğretmen/ öğrenci görüşlerinin

incelendiği tespitinde bulunmuştur. Vatandaşlık eğitimi ile ilgili sorunlar, bilimsel araştırma anlamında saha çalışmaları yapılmadığı işaretlerini vermektedir. Bu çalışmada vatandaşlık eğitiminin bireyleri, dolayısıyla tüm toplumu etkilediği ile ilgili çalışmaların yetersiz olduğu söylenebilir. Hâlbuki uzun süren vatandaşlık eğitimi politikaları, bireylerin toplum ve devletle ilgili düşüncelerini de etkilemektedir.

Bu çalışmada 2010- 2020 yılları arasındaki süreçte "sosyal bilgiler" ve "vatandaşlık" anahtar kelimelerinin kullanıldığı taramada nitel araştırma deseniyle yapılan çalışmalar incelenmiş, 44 makale, 20 yüksek lisans ve 4 doktora tezine ulaşılmıştır. Şahin vd. (2011) sosyal bilgiler eğitimiyle ilgili yapılmış tezlerin dağılımını incelemiş, Ulusal Tez Merkezi'nde "vatandaşlık" anahtar kelimesi eğitim öğretim konu sıralaması ile 57 yüksek lisans ve 4 doktora tezine ulaşılmıştır. Altay (2020), Türkiye' de 2010-2019 yılları arasında sosyal bilgiler eğitimi alanında ULAKBİM'de taranan dergilerdeki makalelerde vatandaşlık eğitimiyle ilgili 36 çalışmaya rastlamıştır.
Özetle vatandaşlık eğitimi çalışmaları incelenen nitel araştırma yöntemi kullanılarak yapılan makale ve tezler çerçevesinde ilişkilendirilen konular açısından günceli takip etmekle birlikte ele alınan konuların yetersiz olduğu, bunun da sahaya inmek, esas uygulayıcı olan öğretmen ve öğrencilerle temas etmemekten kaynaklandığı söylenebilir.

Nitel Araştırmaya Katkıları Bakımından

Sosyal bilimlerde en önemli tartışmalarından biri yöntem sorunudur. Nitel ve nicel paradigmalar arasındaki en belirgin farklar, sosyal ve fen bilimleri arasındaki farklardan ortaya çıkmaktadır. Fen bilimlerinin teknikleri belli ölçüde kullanılabilir fakat uygulanacak yöntem "sayı fetişizm" den uzak sosyal olayların nedensellik ve analizlerini anlamlı kılmalıdır (Ekiz, 2004, Güler, 2005). Nitel araştırma çerçevesinden bakıldığında vatandaşlık eğitimi alanında nitel çalışmalara çok fazla önem verilmediği de bu çalışmayla birlikte söylenebilir. Sosyal bilimlerde, nitel araştırmaların kullanılmasının bu sorunları çözücü etkisi olduğu bilinmektedir (Karataş, 2017; Yıldırım, 1999). Araştırmacılar önceden yapılan araştırmaları ortaya çıkarmak, tekrar ve eksik bilgiden kaçınma amaçlı literatür taraması yapar. Literatürdeki bilgilerin araştırılması ve tasnifi uzun zaman alır. Bu dezavantajı gidermek amacıyla ilgili alanda yapılan çalışmaları bir arada toplamak, kıyaslamak, özelliklerini belirlemek üzere içerik analizi çalışmalarının arttığı gözlenmektedir (Dilek, Baysan & Öztürk, 2018).

Bu çalışmada nitel araştırma deseninde yapılandırılan vatandaşlık eğitimi çalışmalarının uzun süreli çalışmalar olmadığı kullanılan yöntem ve tekniklerden anlaşılmaktadır. Ayrıca dokümanlar ve veri toplama araçlarının çeşitli olmaması bu konudaki düşünceleri destekler niteliktedir. Nitel desende yapılan araştırmalarda desen üzerine fazla zaman harcanması, o desenin çalışmada ayrıntılandırıldığı, dolayısıyla tüm verilerin kontrol edilmeye çalışıldığını göstermektedir (Patton,2014). Bu düşüncenin aksine elinizdeki çalışmada uzun soluklu nitel araştırmaların yalnızca yüksek lisans ve doktora tezlerinde yapıldığı tespit edilmiştir.

Bu araştırmada sayısal değer olarak verilen nitel vatandaşlık eğitimi araştırmaları bilimsel araştırmaların tez ve makale bakımından neredeyse eşit sayıda olduğunu ortaya çıkarmıştır. Daha ayrıntılı bakılacak olursa nitel çalışma alanında doktora tezlerinin çok az olduğu söylenebilir. Bu çalışmalar, vatandaşlık eğitimi ile ilgili eğilimlerin Türkiye'de çok fazla olmadığı ve araştırılması gereken bir saha olduğu konusundaki görüşleri ispatlamak tandır. Yapılan bir araştırmada da sosyal bilgiler eğitimine yönelik öğretmen görüşlerine başvurulan tezlerin araştırma yöntemine ait bulgular en fazla nicel yöntemin ardından nitel yöntemin ve en az karma yöntemin kullanıldığını göstermektedir (Dilek, Baysan & Öztürk, 2018). Altay (2020) ise sosyal bilgiler eğitimi alanında yazılan makaleleri değerlendirdiği çalışmada kullanılan araştırma yöntemlerine göre dağılımda en fazla nitel araştırma yöntemi kullanıldığı sonucuna varmıştır. Bu bağlamda araştırmacıların, yapılan lisansüstü tezlerde nicel araştırma, araştırma makalelerinde ise nitel araştırma yöntemlerini tercih ettikleri söylenebilir.

Bu çalışmada araştırmacıların nitel araştırma yöntemi kullanarak vatandaşlık eğitiminde çoğunlukla öğretmenlerin ve öğretmen adaylarının konuyla ilgili görüşleri üzerinde çalışmayı tercih ettikleri söylenebilir. Başka bir deyişle araştırmacılar vatandaşlık eğitimi çalışması yapmak için akademik ortamdan uzaklaşmamışlardır. Bu durumda vatandaşlık eğitimine öğretmenler ve öğretmen adayları gözünden bakılmıştır. Dersi alan ortaokul ya da ilkokul öğrencilerinin konuyla ilgili araştırmaların dışında tutulması var olan sorunların da bilimsel çalışma çerçevesinde düzenlenmediğini ortaya koymaktadır. Nitel araştırmaların felsefi temellerinin derinliği, araştırmacıların uzun süreli çalışmalarını ve yoğun çaba göstermelerini gerektirir. Bu sebeple nitel bir araştırmanın en iyi yolu sahaya inerek yapılmasından geçer.

Araştırmanın sonuçları, nitel desenlere göre değerlendirildiğinde en fazla temel nitel araştırma deseni kullanıldığını göstermektedir. Çalışmaların yöntem bölümünde genellikle araştırma modelinin "nitel" olduğundan bahsedilip, veri analiz sürecinin nasıl yapıldığına dair yeterli bilgiye

yer verilmemesi araştırma modelinde belirsizliklere yol açmaktadır. Zira çoğunlukla kullanılan araştırma desenleri içinde temel nitel araştırmaların olması ve bu çalışmaların durum çalışması olarak en fazla fakat yine nicelik olarak en az sayıda yer alması da nitel araştırmaya katkı bakımından sıkıntılı bir durumdur. Sosyal bilimlerin yorumlayıcı bir doğası olduğu düşünüldüğünde (Saygın, 2009). Türkiye'deki araştırmacıların sosyal bilimlerin bu doğasını göz önüne almadığı söylenebilir.

Nitel vatandaşlık eğitimi çalışmaları, veri toplama araçları bakımından incelendiğinde en fazla kullanılan veri toplama aracının görüşme formu olduğu görülmüştür. Görüşme yöntemi nitel araştırmalarda sıklıkla kullanılan ve araştırma boyunca yeni soruların eklenmesi ile gerçekleşen bir yöntemdir (Glesne, 2012) Bununla birlikte bunun çok sık kullanılması, veri toplama araçlarının çeşitlenmediğini düşündürebilir. Nitel araştırmacının topladığı verilerin birbirini güçlendiriyor olması, incelenen yapı ile ilgili söylevlerini güçlendirecektir (Patton,2014). Oğuz-Haçat ve Demir (2018), sosyal bilgiler eğitimi alanında yapılan doktora tezlerinin veri toplama aracı olarak görüşme/mülakatın daha çok tercih edildiğini ortaya koymuştur. Benzer bir şekilde Altay (2020), sosyal bilgiler alanında yapılan araştırmalarda veri toplama aracı olarak görüşme kullanıldığı bunu doküman incelemesi ve ölçek uygulamasının takip ettiği sonucuna ulaşmıştır. Sari ve Taşer (2018) Türkiye'de dijital vatandaşlıkla ilgili yapılan lisansüstü tezlerini incelemiş ve tez araştırmalarında veri toplama aracı olarak en çok tercih edilen ölçek kullanıldığını saptamıştır.

Sonuç olarak nitel desende yapılan vatandaşlık eğitimi araştırmalarının salt sosyal bilim araştırmalarının doğasına uygun hareket edilmediği, çoğu zaman pozitivist paradigmanın etkisiyle nicel veri toplama araçlarından yararlandıkları söylenebilir. Bu durum vatandaşlık eğitiminin toplumsal gücü oluşturacak şekilde ele alınmadığını gösterir. Araştırmacıların vatandaşlık eğitimi konusunda duyarlılıkları toplumsal bilinci de güçlendirecektir.

Araştırmada ulaşılan sonuçlara göre, sosyal bilgiler alanında vatandaşlık eğitimine yönelik yapılan araştırmaların incelendiği bu çalışmada nitel araştırma yöntemin yeterli düzeyde kullanılmadığı tespit edildiği için bu alandaki araştırmaların nitel araştırma kapsamında yaygınlaştırılması önerilmektedir.

Bu bağlamda nitel veri toplama araçlarının çeşidi de arttırılabilir. Türkiye'de vatandaşlık eğitimi üzerine yapılan araştırmalarda yurttaşlık bilinci kazandırılması amaçlanan öğrencilerin çalışma grubuna alınması bu alanda yaşanan sorunları ve eksikleri ortaya çıkarabilir.

Bu çalışmada yalnızca Türkiye'de yapılan çalışmalar incelenmiştir. Vatandaşlık eğitimine ilişkin yapılan yerli ve yabancı araştırmalar karşılaştırılarak incelenebilir.

Vatandaşlık eğitimine yönelik lisansüstü tez ve araştırma makalelerin değerlendirilmesi disiplinlerarası olarak ele alınabilir.

Kaynaklar

Altay, N. (2020). Türkiye'de sosyal bilgiler eğitimi alanında yazılan makalelerin değerlendirilmesi. *Adnan Menderes Üniversitesi Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi,* 11(1), 22-35.

Baltacı, A. (2019). Nitel araştırma süreci: Nitel bir araştırma nasıl yapılır? *Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 5*(2), 368-388.

Barr, R. D., Barth, J. L., & Shermis, S. S. (1978). *The nature of the social studies*. California: ETC Publications.

Çelik, H., & Öztürk, C. (2019). Vatandaşlık eğitiminde program yaklaşımları. C. Öztürk, Z. İbrahimoğlu, & G. Yıldırım (Eds.), *21. yüzyılda vatandaşlık ve vatandaşlık eğitimi* içinde (ss. 193-216). Ankara: Pegem Akademi.

Dilek, A., Baysan, S., & Öztürk, A. A. (2018). Türkiye'de sosyal bilgiler eğitimi üzerine yapılan yüksek lisans tezleri: Bir içerik analizi çalışması. *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi, 22*(2), 581-602.

Ekiz, D. (2004). Eğitim dünyasının nitel araştırma paradigmasıyla incelenmesi: Doğal ya da yapay. *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi, 2*(4), 415-439.

Geçit, Y., & Kartal, A. (2010). *Türkiye'deki sosyal bilgiler eğitimi araştırma konuları üzerine bir inceleme.* International Conference on New Trends in Education and Their Implications. (11- 13 Kasım), Antalya. http://www.iconte.org/FileUpload/ks59689/File/19.pdf

Glesne, C. (2012). *Nitel araştırmaya giriş* (A. Ersoy & P. Yalçınoğlu, Çev.). Ankara: Anı Yayıncılık

Güler, A. (2005). Toplumsal bilim araştırmaları nitel olmalıdır. *Dokuz Eylül Üniversitesi Buca Eğitim Fakültesi Dergisi* (17), 11-16.

Gündüz, M., Başpınar, Z. & Büyükkarcı, A. (2017). 2000-2015 yılları arasında değer eğitimi üzerine yapılan doktora tezlerinin içerik analizi. *Dicle University Journal of Ziya Gokalp Education Faculty* (31), 705-718.

Hablemitoğlu, Ş., & Özmete, E. (2012). Etkili vatandaşlık eğitimi için bir öneri. *Ankara Sağlık Bilimleri Dergisi, 1*(3), 39-54.

Haçat - Oğuz, S., & Demir, F. B. (2018). Sosyal bilgiler eğitimi üzerine yapılan doktora tezlerinin değerlendirilmesi (2002-2018). *Avrasya Uluslararası Araştırmalar Dergisi, 6*(15), 948-973.

Karataş, Z. (2017). Sosyal bilim araştırmalarında paradigma değişimi: Nitel yaklaşımın yükselişi. *Türkiye Sosyal Hizmet Araştırmaları Dergisi, 1*(1), 68-86.

Kuş, Z., & Yakar, H. (2017). Trends in researches on democracy education in Turkey: A content analysis study. *Anadolu Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Dergisi, 7*(3), 486-513.

Milli Eğitim Bakanlığı [MEB]. (2018). *Sosyal bilgiler öğretim programı (ilkokul ve ortaokul 4, 5, 6 ve 7. Sınıflar).* Ankara: TTKB.

Oruç, Ş., & Ulusoy, K. (2008). Sosyal bilgiler öğretimi alanında yapılan tez çalışmaları. *Ahmet Keleşoğlu Eğitim Fakültesi Dergisi* (26), 121-132

Patton, M.Q. (2014). *Nitel araştırma ve değerlendirme yöntemleri.* Ankara: Pegem Akademi

Sarı, İ., & Taşer, S. (2018). Türkiye'de dijital vatandaşlıkla ilgili yapılan yüksek lisans ve doktora tezlerinin incelenmesi. *Anemon Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 6*(6), 1063-1069.

Saygın, T. (2009). *Sosyal bilimlerin doğası ve hermeneutik*. IV. Ulusal Sosyoloji Kongresi, 1-3 Ekim 2009. Aydın.

Som, İ., & Karataş, H. (2015). Türkiye'de vatandaşlık eğitimi üzerine bir inceleme. *Uşak Üniversitesi Eğitim Araştırmaları Dergisi, 1*(1), 33-50.

Şahin, M., Yıldız, D., & Duman, R. (2011). Türkiye'deki sosyal bilgiler eğitimi tezleri üzerine bir değerlendirme. *Sosyal Bilgiler Eğitimi Araştırmaları Dergisi, 2*(2), 96-121.

Şiraz, F., & Bay, E. (2020). Vatandaşlık eğitimi bağlamında 1998, 2005 ve 2018 sosyal bilgiler öğretim programları genel hedeflerin analizi. *Anatolian Turk Education Journal, 2*(1), 1-18.

Tarman, B., Acun, İ., & Yüksel, Z. (2010). Sosyal bilgiler eğitimi alanındaki tezlerin değerlendirilmesi. *Gaziantep University Journal of Social Sciences, 9*(3), 725-746.

Üstel, F. (2016). *" Makbul vatandaş"ın peşinde: II. Meşrutiyet'ten bugüne vatandaşlık eğitimi*. İstanbul: İletişim Yayınları.

Yaylacı, Z., & Büyükalan, S. (2020). Sosyal bilgiler eğitiminde öğretmen görüşüne başvurulan tezlerin tematik açıdan incelenmesi (2005-2017). *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 20*(1), 1-19.

Yıldırım, A. (1999). Nitel araştırma yöntemlerinin temel özellikleri ve eğitim araştırmalarındaki yeri ve önemi. *Eğitim ve Bilim, 23*(112), 7-17.

Yıldırım, A., & Şimşek, H. (2005). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Extended Abstract

Introduction

Citizenship education is a process that begins in the family and continues in schools, and that provides knowledge and skills about how to fulfill the rights and responsibilities in the context of the relationship between the individual and the society. Citizenship education may differ in terms of scope and qualifications from one country to another. Citizenship and citizenship education lies at the heart of education and training. Despite the fact the approaches, aims, and content in respect of citizenship education vary from one country to another, it is implemented within the context of the social studies course in the countries that adopt an interdisciplinary approach. The purpose of the social studies course in the broadest sense is to raise effective citizens. The social studies course curriculum includes the themes and acquisitions of social sciences and humanities that are relevant to raising effective citizens. Universal approaches are not common in the field of social sciences. There is often more than one paradigm that can be used in a specific area. Personal experiences, social statuses (profession, title, etc.), cultural context, analytical thinking skills, etc. can affect the quality of the qualitative research carried out. Unlike the quantitative research method used in positive sciences in which generalizations are very common, qualitative research focuses on the diverse and deep nature of the individual characteristics that are specific to each and every human. In this context, qualitative researchers uphold that it is not the generalizations that are important, it is the depth and originality of the information that is important. Qualitative research focuses on in-depth information and specific data obtained from smaller study groups rather than large samples. A review of the literature revealed that it is common in Turkey to analyze the master's theses and doctoral dissertations completed in a specific field in order to determine the general framework that the researchers can take as reference. It was observed that most of such studies basically included the analysis of the works carried out on value education and social studies education, as is the case in this study, however, covered either the articles or the master's theses and doctoral dissertations carried out in a particular field, but not both. It was also seen that these studies did not specifically focus on qualitative research. Hence, as a study that has been designed to cover both the articles and the master's theses and doctoral dissertations carried out via qualitative research method in citizenship education, this study aims to provide a different perspective on the subject.

Purpose

It is aimed with this study to determine the qualitative studies carried out in the field of citizenship education, to investigate the tendency to study citizenship education as a social force utilizing an interpretative approach in these studies and to guide the researchers on the subject.

Method

This study has utilized a qualitative research methodology. The data of this study, in which the basic qualitative research methodology was used, comprised graduate theses completed and the research articles published in the field of citizenship education between 2011 and 2020 and which are available in the databases of Turkish Academic Network and Information Center (ULAKBIM) and Education Resources Information Center (ERIC). Content analysis technique was used to evaluate the data obtained as a result of this study. Accordingly, the qualitative studies reviewed within the scope of this study were scanned in terms of the keywords related to qualitative research and citizenship education in line with the objectives of this study. Various categories that are directly related to qualitative research and citizenship education were determined as a result, and these categories were further developed as the relevant documents were examined in detail. Finally, the qualitative studies reviewed within the scope of this study were coded on the basis of their publication year, subject, study group/research material, data collection tool, and the method of analysis used in these articles, master's theses, and doctoral dissertations.

Results, Discussion, and Conclusion

A total of 24 qualitative theses and dissertations were found to have been conducted in the field of citizenship education between 2011 and 2020. 20 of these qualitative studies are master’s theses, whereas the remaining 4 are doctoral dissertations. Additionally, 44 articles were found to have been conducted in the field of citizenship education in the same period that purely utilized qualitative research designs. An increase was observed in the number of theses conducted in the field of citizenship education via qualitative design during the years 2018 and 2019, whereas a decrease was observed in the overall number of articles. It was found that citizenship education has been addressed in these studies in terms of children's rights, types of citizenship, comparative studies, society and citizenship, value education, different approaches, media literacy, constitution, problems associated with citizenship education, technology, and citizenship issues. It was observed that the types of citizenship (11), e.g., digital citizenship, global citizenship, national citizenship, were the most commonly researched phenomena in the articles and that the different approaches to

citizenship education (8) were the most commonly researched phenomena in the theses and dissertations. Children's rights (1), media literacy (1), and technology and citizenship issues (1) were the least commonly researched phenomena in the articles, whereas problems associated with citizenship education (1), comparative studies (1), and constitution (1) were the least commonly researched phenomena in the theses and dissertations.

Types of qualitative research designs utilized in the citizenship education studies reviewed were found to be basic qualitative research, literature review, phenomenology, case study, action research, and grounded theory and document analysis. The most commonly used qualitative research design in the reviewed theses, dissertations, and articles was the basic qualitative research. The basic qualitative research design was utilized in 14 articles and in 9 theses and dissertations. On the other hand, the least commonly used qualitative research design in the reviewed theses and dissertations was the action research, which was utilized only in 1 thesis, whereas the least commonly used qualitative research designs in the reviewed articles were the document analysis and the grounded theory, both of which were used in 1 article each. 5 of the reviewed theses and dissertations and 9 of the articles were found to be based on textbooks, making textbooks the most commonly referenced documents in theses and dissertations as well as in the articles. On the other hand, the least commonly analyzed documents in theses and dissertations were found to be legal texts and literary works, which were used in 1 thesis each, whereas the least commonly analyzed documents in articles were found to be legal texts and projects, which were used in 1 article each. From among the types of documents, it was determined that none of the theses and dissertations were based on projects and none of the articles were based on literary works. The most and the least commonly studied group in theses and dissertations were found to be teachers (14) and preservice teachers (1), respectively, whereas the most and the least commonly studied group in articles were found to be preservice teachers (10) and students (6), respectively. The most commonly utilized data collection tool in theses and dissertations was the interview form, which was found to be used in 16 theses and dissertations, whereas the least commonly utilized data collection tools in theses and dissertations were found to be observation form, participant diary, research diary, each of which was used only in 1 thesis. On the other hand, the most and the least commonly utilized data collection tools in articles were found to be interview form (17) and observation form (1), respectively. It has been observed in the studies that utilized literature review that citizenship education was reviewed in the context of social studies not taking the research

method into consideration. For example, it was stated in the study conducted by Geçit & Kartal (2010) on theses and dissertations that there are theses, in which social studies course are regarded as an interdisciplinary course. Other studies, in which the studies on citizenship issues were analyzed in a more specific sphere with a focus on citizenship education themes in social studies education, revealed that issues related to the perception of citizenship and citizenship education have been studied in addition to the types of citizenship, such as global citizenship, digital citizenship, and active citizenship (Haçat & Demir, 2018).

In summary, it can be said that the studies on citizenship education were up-to-date in terms of the themes that were associated with the articles, theses, and dissertations that utilized the reviewed qualitative research method, but the themes reviewed were insufficient, which seems to be due to the fact that the studies were not conducted on-site and the authors did not come into contact with teachers and students who are the subjects of citizenship education.

It has been determined from the methods and techniques utilized in such studies that the citizenship education studies structured in a qualitative research design were not long-term studies. This finding is also supported by the fact that the documents analyzed and data collection tools utilized in these studies were not diverse. Additionally, it has been determined that there are very few doctoral dissertations conducted in this field utilizing qualitative research design compared to the master's theses and articles. This finding supports the views that argue citizenship education is not an area that tended to be studied in Turkey and thus that the number of studies in this field should be increased.

An analysis of the qualitative citizenship education studies in terms of data collection tools revealed that the interview form was the most commonly used data collection tool. In comparison, Oğuz-Haçat & Demir (2018) also determined the interview form as the most preferred data collection tool in the doctoral dissertations carried out in the field of social studies education that they have reviewed. Altay (2020) also concluded that the interview form was the most commonly used data collection tool in the studies conducted in the field of social studies, which is followed by the document analysis and the implementation of the relevant scales and inventories.

In conclusion, it can be said that the citizenship education studies conducted via qualitative research design were not carried out in line with the nature of pure social science research and that

they often benefited from quantitative data collection tools with the effect of the positivist paradigm. This result reveals that citizenship education has not been addressed in a manner to create a social force. Awareness of researchers about citizenship education will also strengthen social awareness.

ETİK BEYAN: *"Türkiye'de Sosyal Bilgiler Alanında Vatandaşlık Eğitimine Yönelik Yapılan Nitel Araştırmaların Analizi" başlıklı çalışmanın yazım sürecinde bilimsel, etik ve alıntı kurallarına uyulmuş; toplanan veriler üzerinde herhangi bir tahrifat yapılmamış, karşılaşılacak tüm etik ihlallerde "Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi Yayın Kurulunun" hiçbir sorumluluğunun olmadığı, tüm sorumluluğun sorumlu yazara ait olduğu ve bu çalışmanın herhangi başka bir akademik yayın ortamına değerlendirme için gönderilmemiş olduğunu taahhüt ederim.*